Иван Йорданов (Шумен)

НОВИ НАХОДКИ НА ВИЗАНТИЙСКИ ПЕЧАТИ (IX-X в.) ОТ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

На състоялия се през 1998 г. във Велики Преслав VI-международен симпозиум по византийска сфрагистика докладвах за "Преславският корпус от византийски печати", който включва :

а) византийски печати, намерени в Преслав и съхранявани в Археологическия музей Велики Преслав;

б) византийски печати, намерени в Преслав и съхранявани в различни колекции у нас и в чужбина (в обществени и частни колекции);

в) византийски печати с отношение към историята на стрaта българска столица[1].

От особено значение за историята на Велики Преслав са византийските печати, намерени в рамките на града. Те са над 600 екземпляра и според своята датировка се разпределят на две хронологически групи: 829-971 и 971-1092 г.

Първата група, датирана от 829-971 г., е свързана с предстоличния и столичен период от историята на града и илюстрира контактите на българската държава с Византия. Втората е от периода на византийското владичество в българските земи, когато България е част от византийската империя и печатите илюстрират контактите между различните институции в империята. Тя е свързана с наличието в Преслав на византийско административно и военно учреждение - стратегията Йоанопол-Преслав[2].

Определен интерес предизвика първата група печати, от столичния период на Преслав, тъй като моливдовулите са намерени заедно с други материали в различни сгради и комплекси. Локализирането на по-голям брой византийски печати, свързани с определена сграда или архитектурен ансамбъл, определя нейния характер и я изважда от анонимност. Тъй като става въпрос за българската столица, то тези сгради са били свързани с

[1] **Jordanov, I.** The Preslav Corpus of Byzantine Seals. - VI Международен симпозиум по византийска сфрагистика, Велики Преслав, 16-18.09.1998. Резюмета, 25-28.

[2] **Йорданов, И.** Печатите от стратегията Преслав (971-1088), С., 1993, изд. СУ "Св. Климент Охридски".

функционирането на определени институции в българската държава.

Прегледът на местонамирането на византийските печати, датирани в периода 829-971 г., локализира неизвестен досега център на получаване и съхраняване на кореспонденция от Византия в комплекса, разположен в югозападния ъгъл на Вътрешния град на Велики Преслав[3].

Друг епицентър на намиране на печати се оказа т. н. "Граждански комплекс" в местността Селище, проучван дълги години от Йорданка Чангова и Казимир Попконстантинов. В него са намерени 17 византийски моливдовула от X в., т. е. преди 971 г. и 2 на българските владетели Симеон I Велики и Петър I [4].

Бяха предложени и хипотези за свързването на тези находища и принадлежащите им сгради с различни институции на средновековната българска държава.

През изминалите вече две години продължава намирането на византийски моливдовули в различни части на Велики Преслав от двете хронологически групи.

Обект на настоящето съобщение са група византийски печати от периода IX-X в., които произхождат от територия, незасвидетелствана досега чрез печати.

През 1999 и 2000 г. съвременни иманяри с метални детектори са "изследвали" местността "Въбилин дол". Въпросните моливдовули са намерени в обработвана някога нива, разположена в подножието на Изток от разкритата на възвишението църква.

Информацията за този район е съвсем оскъдна и идва от пионера в разкриването на Велики Преслав - Йордан Господинов, който е разкопал намиращата се тук, на възвишението, църква. Като имам предвид, че сборникът е посветен на неговия приемник - проф. Тотю Тотев, ще си позволя под линия, дословно да възпроизведа краткия текст за тези разкопки, като дори спазя и правописа[5].

---

[3] **Йорданов, И.** Печати на чужди владетели, намерени в Преслав. - Сб. 1100 години Велики Преслав, 1, Шумен, 1995 г., 148-150; **Jordanov,** The Preslav Corpus, p. 27.

[4] **Jordanov,** The Preslav Corpus, c. 27-28.

[5] **Господинов, Й.** Разкопки въ околностьта на Прѣславъ. - ИБАД, 1916-1918, с. 158, обр. 162.

1. Разкопка въ "Вѫбилинъ дол". Тази мѣстность се намира на изтокъ отъ стария градъ на разстояние около 300 м., на десния брѣгъ на р. Тича (Камчия). Тя прѣдставлява долина, прострѣна на дължъ от и. къмъ з., по която тече малка рѣкичка под сѫщото име, вливаща се въ Тича. Въ тази мѣстност се намира

На 25 август 2000 г. посетих мястото заедно с гостуващата в страната ни г-жа Беатрис Толиджан, отговаряща за археологическата литература от централна и източна Европа към конгресната библиотека във Вашингтон. Освен обхождането на терена повторихме и действията на иманярите с два металически детектора. За съжаление без съществен успех. Обект на иманярския интерес е била преди всичко нивата, намираща се на изток от разкопаната църква. Тя е била многократно „прослушвана“ с металотърсачи, от което личат видими следи. Според информацията, която събрах от различни източници, освен представените по-долу печати, тук са намерени: един анонимен византийски моливдовул от XI в.[6]; сребърна милиаренсия на Лъв VI (886-912); енколпиони и други метални предмети. Нашата малка експедиция намери по повърхността битова керамика от X-XI в. и две тежести от типа на екзагиите с тегло 4.30 и 2.97 г.[7]

Настоящото съобщение включва обнародването на четири византийски моливдовула, до които имах достъп и които съм документирал.

нивата на жителя от Преславъ Михаилъ Илинчинъ-Стоевъ, който като орал, намѣрилъ единъ зидъ и до него малъкъ мраморенъ капителъ, което нѣщо и даде поводъ да се започне на 27 юлий 1910 г. разкопаването на старината. Това продължи само петь дни, тъй като старината излѣзе твърдѣ малка и затрупана съ тънка почва. Въ резултатъ отъ разкопката се откри една малка църква и нѣкои други незначителни материали. Църквата е дълга 9.50 м., а широка 6 м. Тя се състои от сѫщински храмъ и притворъ; храмътъ е съ три апсиди - алтарна и двѣ странични. Строителниятъ материалъ на запазенитѣ основи е варовитъ камъкъ, а постилката - цѣла почти запазена - е от квадратни тухли, шир. 30 и дебели 5 см. Южната страна на църквата е значително по-съборена отъ сѣверната, поради плиткостьта на почвата. Зидоветѣ сѫ запазени на една височина отъ 65-85 см. и по тѣхъ стоеше и мазилката, по която ясно личатъ слѣди от червена и черна боя - вѣроятно слѣди от фрескова живопись. Въ насипа се намѣриха 50-60 стъклени парчета, съ сини и зеленикави цвѣтове. Тѣ сѫа повечете съ закржъглени крайща и къмъ срѣдата съ по-дебели. Подобни стъкла се изкопаха въ изобилие и въ Патлейна. Освѣнъ това намѣриха се два гвоздея, парчета отъ глинени сѫдове, керамиди и тухли. Повече интересъ заслужаватъ двата варовникови капители, красиво изработени, отъ които единътъ се навмѣри навънъ до зида, а другиятъ извѫтре.

[6] Той е нов неизвестен екземпляр отпечатан чрез един и същи булотирион с намерения в помещенията до Южната крепостна стена на Вътрешния град в Преслав, за него вж.: **Йорданов,** Печатите от стратегията, № 448.

[7] Те биха могли да бъдат тежести за проверка теглото на солиди и семиси.

1. Анастасий спатарий ..... X в.

Л.: Част от равнораменен разцъфнал кръст с профилирани рамене. Запазени са само две от раменета завършващи с по една сфера. Части от кръговия надпис с инвокацията .....**Є**I.....**◊.**

Оп.: Четириредов надпис във вертикални редове от който е запазено:

. A N A C	[+] Ἀνασ-
T A C I **Ѡ** . .	τασι΄ω [βσ]-
П A	πα[θαρι΄ω (και)]
. . . . .	

Частно притежание на Валентин Савов от Шумен. Размери: 14-22(24) 2.1-3 мм. Половинка от някога добър отпечатък. Отпечатъкът е бил нанесен върху добре офоремно ядро с добре гравирани и изтеглени букви. Обр. 1.

Непубликуван.

Няма познати паралели.

От запазените букви с известна резервираност може да се прочете личното име Анастасий и титула [βσ]πα[θαρι΄ω]. Навярно на четвъртия ред е била изписана длъжността на този Анастасий. Каква е била ни е трудно да гадаем. Датировката на печата е най-общо в X в.

2-4. Лъв VI и Александър (886-912 г.)

Л.: Кръгов надпис: .....X R I S T Ч S N I C A

Бюст на Христос с нимб, хитон и химатион, вписан в равнораменен кръст. С поставената пред гърдите десница той благославя, а в лявата държи евангелие.

Оп.: Кръгов надпис: + L E O h C E A Λ E Ξ A N Δ ....

= + Leon ke Alexan(dros) Aug(oustoi) R(omaion).

Бюстови изображения на двамата владетели, представени във фас със стеми. Този вдясно е с брада и облечен в дивитисион, а представеният вляво е голобрад и облечен в хламида. Двамата държат лабарум, орнаментиран с кръст, като владетелят вдясно е поставил ръката си по-високо върху дръжката.

2. Закупен бе за колекцията на Исторически музей - Шумен, инв. № 14643. Разамери: 22-23 (23 ?) 3 мм. Непълен, но добре съхранен отпечатък. Обр.2.

Непубликуван.

Паралели: Zacos, Seals I, no. 60[8].

Л.: Част от бюстова фигура на Христос с нимб, хитон и химатион, вписан в равнораменен кръст. В лявата ръка държи евангелие.

Оп.: Част от кръговия надпис: + Leoh ...

Бюст на императора представен със стема и дивитисион. Не се вижда нито лабарума, които държат двамата владетели, нито този представен в ляво.

3. Частно притежание на Валентин Савов от Шумен. Размери: 14-20(?) 2 мм. Половинка от някога добър отпечатък. Обр.3.

Непубликуван.

Паралели: Zacos, Seals I, no. 60

Л.: Част от бюстова фигура на Христос с нимб, хитон и химатион, вписан в равнораменен кръст. В лявата ръка държи евангелие.

Оп.: Част от кръговия надпис: ... S A L ...

Бюст на императора, представен със стема и дивитисион. Вижда се част от лабарума, който двамата владетели държат помежду си. Владетелят, представен в лявата половина, липсва.

4. Частно притежание на Николай Николов от Разград. Предложен бе за изкупуване в ИМ-Шумен, а след това в НИМ-София. Половинка с размери: 11-23 мм. Обр.4.

Непубликуван.

Паралели: Zacos, Seals I, no. 60

Трите моливдовула са от един иконографски тип. Трудно е да се каже с категоричност дали са отпечатани чрез един булотирион. Върху тях са представени двамата съимператори Лъв VI, наречен Мъдри, и брат му Александър.

Лъв VI, наречен Мъдри, и брат му са били съимператори още на баща си Василий I (867-886). Лъв VI е обявен за василевс през 870, а брат му Александър - през 877 г. След смъртта на основателя на Македонската династия двамата са съимператори от 886 до 912 г. включително, когато Лъв VI починал и управлението е поето от Александър.

[8] **Zacos, G.** Byzantine Lead Seals, vol. I, Basel, 1972.

В този смисъл е трудно да се отговори, кога точно е било получена кореспонденцията в Преслав, скрепена с три моливдовула. В хрониките се съобщава изрично, че в 886 г. престолонаследниците (Лъв VI и Александър) изпратили писмо до българският владетел, с което декларирали своето желание да се продължи дълбокият мир, подписан между България и Византия още през 862 г.[9] По това време столица на българската държава е Плиска и на престола е Борис-Михаил (863-889). Трудно е да се допусне, че представените моливдовули са скрепявали тази именно кореспонденция. И след възцаряването на Симеон I (893-927) е имало достатъчно поводи да бъде изпратена кореспонденция от името на византийските императори до българския владетел.

Основният въпрос, който възниква, е как да обясним намирането на трите моливдовула на тези императори именно тук във Въбилин дол, недалеч от разкритата църква.

Най-напред следва да се опитаме да си изясним: дали те са намерени in situ, или са довлечени от някой порой, или пък са свлечени от височината, където е разкритата църква. При отсъствие на археологически разкопки е трудно да се отговори категорично на тези въпроси. Конфигурацията на терена говори в полза на това, че или печатите са намерени in situ и на това място се намират плитки основи на сгради, подобни на тези в местн. "Селище", или, ако са свлечени от някъде, то ще е било от района около разкритата от Й. Господинов църква. При всички случаи обаче, получателят на кореспонденцията, скрепена с тези печати, е бил от достатъчно висок ранг, за да си кореспондира с византийските императори.

Кой е той и как да обясним пребиваването му в този регион на Преслав за продължителен период от време, за да е получил поне 3 послания или документа, скрепени с печатите на Лъв VI и Александър.

Биха могли да се направят най-различни предположения, но най-голяма е вероятността получателят на тази кореспонденция да е самият български владетел Симеон I Велики. Разбира се би могло да се допусне, че тук е пребивавал или резидирал и някой друг сановник от достатъчно висок ранг, за да си кореспондира с византийските императори, но това е по-малко вероятно.

---

[9] **Божилов, И., В. Гюзелев**. История на средновековна България (VII - XIV в.). С., 1999, с.192.

Археологическите проучвания не ни позволяват категоричен извод, с който да потвърдим направените предположения.

Известна представа за средата, в която са намерени печатите, би могло да дадат намерените в местн. "Въбилин дол" случайни находки. Освен намерените от иманяри енколпиони и сребърна милиаренсия на Лъв VI (886-912) г. в инвентарните книги на АМ-Велики Преслав е записано, че в местността "Въбилин дол" са намерени следните предмети:

а) бронзово двойно печатче с изображения, датирано не по-късно от X в. (инв. № 2253[10]);

б) анонимни бронзови византийски монети клас В (1030-1040) г.[11];

в) оловна неотпечатана пломба за моливдовули, чиято датировка не може да се определи[12].

Намерените тук случайни находки датират най-общо комплекса от последните десетилетия на IX до XI в[13]. Те не могат да ни отговорят на поставения въпрос за характера на сградите и получателя на кореспонденцията.

Няма съмнение обаче, че намирането тук на 4 и повече византийски моливдовула от столичния период на Велики Преслав, свидетелстват, че на това място е била получавана регулярна кореспонденция от византийския владетелски двор. Кой е бил получателят на тази кореспонденция и какъв е бил характера на намиращите се тук сгради - отговор могат да дадат бъдещите археологически разкопки.

---

[10] За него вж.: **Тотев, Т.** Метални печатчета с образи на животни от Преслав. - В: Преслав, 1, С., 1968, с. 173-175.

[11] Непубликувани. Инв. № 1252 (стара инвентаризация) и № 431 (2945-стара номерация). Анонимни монети, неопределени по тип, са били намерени от иманяри.

[12] Последното свидетелствува, че тук не само е била получавана кореспонденция, но от тук е била и изпращана такава. За тази находка е съобщено в книгата на преславското археологическо дружество „Тича“ за подарените или откупени материали през 1910 г. На 23. 06. 1910 г. е записано, че в музейната сбирка е постъпила оловна плобма-печат, намерена в нивата на Вълю Марчев в местн. „Въбилин дол“. За съжаление находката не може да бъде издирена и свързана с определен период.

[13] Подобна датировка има и разкопаната от Й. Господинов църква. Тя е построена заедно с останалите ранни преславски църкви, но е била преизползвана и изографисана по-късно.

1 а

1 б

2 а

2 б

3 а

3 б

4 а

4 б

NEWLY FOUND BYZANTINE SEALS (9th-10th CENTURY) FROM VELIKI PRESLAV

Ivan Yordanov (Shoumen)

(summary)

Published are four Byzantine molybdobulls from the period of the 9th-10th century which originate from an area not attested to by seals up to now - Vabilin dol near the former Bulgarian capital Veliki Preslav where a mediaeval church of the 10th century has been excavated. They are three molybdobulls from the joint reign of Emperor Leo VI and his brother Alexander (886-912) and one of Spatarion Anastasius. Their discovery in the vicinity of the compound existing there testifies that regular correspondence from the Byzantine royal court was received. Only future archaeological excavations will provide the answer to the question who received this correspondence and what was the function of the buildings found there.